

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет

Переглянути у форматі pdf

ОЦІНКА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ДО СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Н. Т. Шадура-Никипорець

№ 11, 2015

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 330.322

*Н. Т. Шадура-Никипорець,
к. е. н., доцент, доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів*

ОЦІНКА РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ДО СФЕРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

*N. T. Shadura-Nykyporets,
PhD in Economics, an associate professor, associate Professor of theoretical and applied Economics,
Chernihiv National University of Technology, Chernihi*

ASSESSMENT OF RATIONALITY INVOLVEMENT OF SMALL BUSINESS TO THE AREAS OF FOOD PRODUCTION

У сучасній реальній практиці господарювання рідко зустрічаються види діяльності, що представлені підприємствами одного розміру. Переважна більшість реально функціонуючих галузей сформовані як сукупність різних за масштабами виробників, поєднаних у певній пропорції. Диференціація таких пропорцій поєднання підприємницьких структур є безкінечною. Мікроекономічні теорії виробництва та ринків товарів дане явище пояснюють з точки зору концепції мінімально ефективного масштабу виробництва. Функціонування у галузі підприємницьких структур різного розміру має цілком логічне пояснення її технологічних та масштабних трансформацій у процесі історичного формування і розвитку. Однак слід пам'ятати, що за таких умов немає усталених догм щодо найбільш раціонального розміру підприємства. Не доцільно проводити програму "тотальної" підтримки та стимулювання малого бізнесу, адже для ряду видів діяльності це означатиме крок у минуле, підтримку застарілих технологій, зниження ефективності господарювання та втрату конкурентних позицій.

Проведено оцінку раціональності залучення до виробництва малих підприємницьких структур у сфері виробництва продуктів харчування на основі показників виробітку, фондоеддачі та частки доданої вартості у вартості продукції.

In modern practice management are real rare activities that are submitted by the enterprises of the same size. The majority of actually functioning branches are formed as a set of different size producers, combined in certain proportions. Differentiation of such proportions of businesses combination is infinite. Microeconomic theory of production and commodity markets explain this phenomenon in terms of the concept of the minimum efficient size of production. Functioning in the field of businesses of different sizes is quite logical explanation for its technological and size transformations in the historical formation and development. However, remember that in these conditions there is no set dogma for the most efficient size of enterprises. It is inappropriate to carry out the program of "total" support and stimulate small business, because for a number of activities it will mean a step into the past, support for legacy technologies, reduce economic efficiency and loss of competitive position.

Will make the estimation of rationality involvement in the production of small businesses in food production based on indicators of output, assets and the part of added value in production value.

Ключові слова. Підприємництво, мале підприємство, середнє підприємство, галузь, розвиток, регіон.

Keywords: business, small enterprise, medium enterprise, sector, development, region.

Постановка проблеми.

Структура національної економіки загалом та окремих галузей і видів діяльності на сучасному етапі функціонування відрізняється одночасним залученням до процесів задоволення суспільних потреб різних типів та видів підприємницьких структур. Цілковито зрозуміло, що їх результативність, обґрунтованість участі та рівень концентрації значно диференціюється в галузевому та регіональному розрізі. Тому важливою умовою ефективних трансформацій економіки України сьогодні повинні бути кроки, спрямовані на формування раціональної галузево-видової структури регіональних господарських систем. Це вимагає поглиблення досліджень впливу розмірів підприємницьких структур на основні результуючі показники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження теоретичних аспектів та методичних питань функціонування різних за розмірами підприємницьких структур викликає широке коло полемічних питань та досліджень. Даній проблематиці присвячені праці, зокрема таких провідних науковців, як Ю.М. Бажал, В.В. Баліцька, О.І. Благодарний, М.П. Бутко, З.С. Варналій, Л.І. Вороніна, В.М. Гець, З.В. Герасимчук, Б.М. Данилишин, Ж.В. Дерій, П.В. Сторов, О.І. Карпова, В.І. Кредісов, Е.М. Лібанова, Г.М. Рижаківа, Л.Г. Чернюк та ін.

Існуючі теоретичні дослідження розвитку підприємництва чітко визначають їх формальні ознаки, вказують переваги та недоліки окремих видів підприємництва, сфери їх використання та поширення, описують динаміку функціонування та поточний стан. Однак поза межами уваги дослідників залишаються питання щодо виявлення загальних та специфічних рис і оцінки результативності поєднання різних видів підприємництва в галузевому розрізі.

Мета статті.

Метою даного дослідження є виявлення специфіки впливу малого підприємництва порівняно з іншими видами підприємницьких структур, що функціонують в межах галузі чи виду діяльності, порівняння цих особливостей із загальногалузевими характеристиками.

Виклад основного матеріалу.

Оскільки на державному рівні поставлено завдання модернізації усіх сфер життя, для реалізації стратегії структурної перебудови національної економіки необхідно визначити не тільки, які пріоритетні види діяльності необхідно розвивати та надавати їм державну підтримку, а й які форми підприємництва (великі, середні, малі) необхідно стимулювати та створювати для їх ефективної роботи економічні, інституціональні та правові основи [1].

У процесі таких досліджень важливо пам'ятати, що робити висновки ґрунтуючись виключно на аналізі існуючих пропорцій між великими, середніми та малими підприємствами не зовсім доречно. Варто здійснювати пошук найбільш оптимального поєднання підприємницьких структур в межах певного виду діяльності орієнтуючись на першочергові завдання, що виникають на певному етапі розвитку. Такі вимоги формує сучасне усвідомлення того, що стимулювання та підтримка розвитку підприємницьких структур, крім традиційної місії щодо максимізації прибутку та економічно ефективного використання ресурсів в умовах соціальноорієнтованої економіки може бути спрямована на вирішення інших завдань: підвищення зайнятості, збільшення кількості господарюючих суб'єктів, збільшення рівня добробуту населення, підтримка конкурентного середовища, збільшення обсягу продукції, прирощення доданої вартості, підвищення конкурентоспроможності тощо.

У сучасній реальній практиці господарювання вкрай рідко зустрічаються види діяльності, що представлені підприємствами одного розміру. Переважна більшість реально функціонуючих галузей сформовані як сукупність різних за масштабами виробників, поєднаних у певній пропорції. Диференціація таких пропорцій поєднання малих, середніх та великих підприємницьких структур є безкінечною. Мікроекономічні теорії виробництва та ринків товарів дане явище пояснюють з точки зору ефекту масштабу виробництва, поняття технологічного оптимуму та концепції мінімально ефективного масштабу виробництва (Minimum Efficient Size, MES).

Зокрема вони визначають, що превалюючий у галузі ефект масштабу впливає на оптимальний розмір підприємств та формує структуру галузі за кількістю та розміром виробників, які входять до неї. Керуючись принципом економічної раціональності підприємство, має вибрати такий шлях розвитку, щоб виготовляти необхідний обсяг продукції з мінімальними середніми витратами. Такий обсяг і визначає мінімально ефективний масштаб виробництва (MES), котрий характеризує технологічний оптимумом довгострокового періоду і досягається при постійній віддачі від масштабу виробництва. Зауважимо, що це не обов'язково оптимальний розмір випуску з погляду цільової настанови підприємства та його довгострокових економічних інтересів щодо максимізації прибутку. Вивчаючи мікроекономічну теорію ринків продукції, неважко переконатися, що найчастіше максимальний прибуток досягається за інших обсягів, але, безсумнівно, чим ближче реальний випуск продукції до точки технологічного оптимуму, тим ефективніше використовуються ресурси.

У випадку, коли MES характеризується невеликими обсягами випуску, галузь представлятиметься певною кількістю підприємств незначного розміру. За ситуації, коли явно виражена тенденція зниження витрат у міру зростання обсягів випуску, а точка MES дещо віддалена, галузь формуватиметься великими підприємствами.

Якщо для галузі характерна наявність постійної віддачі від масштабу на значному відрізку зміни обсягу виробництва, то підприємства, які виготовляють істотно більший за MES обсяг продукції, також функціонують з мінімальними середніми витратами. У такій галузі можуть співіснувати і бути життєздатними різні за розмірами виробники (і малі, і середні, і великі підприємства).

Варто також враховувати наявність зміни технологій виробництва товарів та розширення ринкового попиту, що відбуваються у часі.

На рис. 1 зображена залежність числа виробників від величини MES. Якщо ефективна потужність підприємства Q_1 замала (рис. 1), для того щоб задовольнити сукупний ринковий попит, то за таких умов доведеться для задоволення попиту в обсязі Q^D створити значну кількість однотипних (однотехнологічних підприємств). Якщо ефективна потужність Q_2 лише у кілька разів менша сукупного ринкового попиту, то для задоволення попиту в обсязі Q^D знадобиться створити лише кількість однотипних (однотехнологічних підприємств). Коли ринковий попит рівний ефективній потужності одного підприємства ($Q_3 = Q^D$), кількість підприємств-виробників на ринку виявиться рівною одному. Таким чином, економія від масштабу, а точніше мінімально ефективний масштаб виробництва, є основним фактором, що визначає кількість виробників на певному ринку [5].

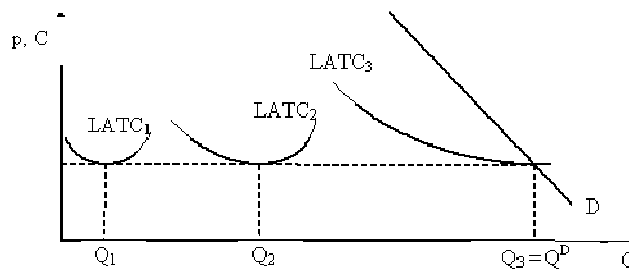

Рис. 1. Ефективна потужність підприємства і будова ринку

Розширення ринкового попиту призводить до зміщення графіка попиту праворуч. За таких умов ринок змушений розширити виробництво, і виникають можливі ситуації:

- за існуючої технології виробництва будуватимуться ще кілька подібних підприємств (функціонування однотехнологічних підприємств початкового типу);
- в результаті науково-технологічного прогресу створюється підприємство з новою технологією, яке самостійно задовольняє увесь зрісший попит (повна заміна технології виробництва, технологічної бази). При цьому відбувається заміна одного виробничого підприємства іншим;
- одночасне функціонування підприємств старої та нової технології. Існує паралельне виробництво на старих і нових потужностях підприємства, що і призводить до різниці у масштабах та вартості виробництва продукції [5].

Отже, функціонування у галузі підприємницьких структур різного розміру має цілком логічне пояснення її технологічних та масштабних трансформацій у процесі історичного формування і розвитку. Однак слід пам'ятати, що за таких умов немає усталених догм щодо найбільш раціонального розміру підприємств. Не доцільно проводити програму "тотальної" підтримки та стимулювання малого бізнесу, адже для ряду видів діяльності це означатиме крок у минуле, підтримку застарілих технологій, зниження ефективності господарювання та втрату конкурентних позицій.

Важливо регулярно проводити оцінку результативності підприємницьких структур в видовому розрізі, порівнювати їх параметри з загальногалузевими та загальногосподарськими характеристиками.

В рамках нашого дослідження сконцентруємося на оцінці раціональності структури сфери виробництва харчових продуктів (ВХП). Як базу для порівняння оберемо переробну промисловість та промисловість загалом, складовою котрих і виступає ВХП.

Аналіз загальних структурних характеристик обраних сфер господарювання за показниками кількості підприємств, чисельності зайнятого населення та обсягів реалізованої продукції дозволяє виявити певні особливості сфери ВХП, однак відображає загальновідомі стандартні параметри.

За питомою вагою кількості малих підприємницьких структур у загальній чисельності виробників (рис. 2) ВХП дещо відстає від показників переробної промисловості та промисловості загалом, однак підтверджує, що головна частка виробників – це малий бізнес, близько 20% – середній і лише 1-1,5% великі бізнесові структури. Якщо ж оцінити динаміку абсолютних показників, то можна виявити тенденцію до укрупнення сфери ВХП (протягом 2010-2013 рр. при скороченні кількості середній виробників на 12% і прирощенні малих на 0,3%, число великих підприємств зросло на 60%), котра відбиває загальнопромислово, однак має більш виражену форму прояву.

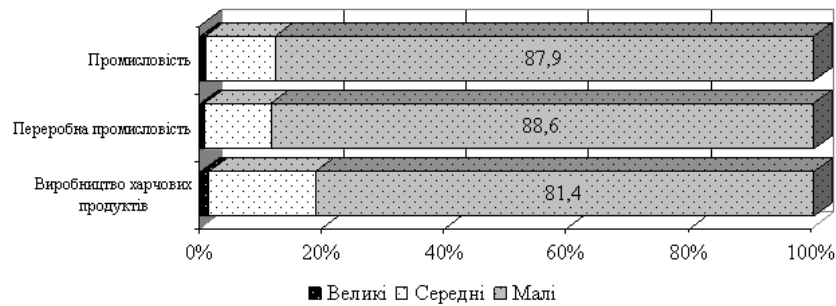

Рис. 2. Структура галузі за кількістю підприємств, 2013 р. [4]

Оцінка структури галузі ВХП за питомою вагою зайнятих на малих підприємствах у загальній чисельності зайнятих (рис. 3) підтверджує показники переробної промисловості та промисловості загалом: їх вклад у формування галузевого показника є найменшим і коливається на рівні 11-15%. Якщо ж оцінити вклад середніх та великих підприємств, то сфера ВХП виявляє свою специфіку. Так базовими для формування зайнятості тут є середні підприємства (61,8%), у той час, як у переробній промисловості їх вагомість значно менша (51%), а у промисловості загалом вклад середніх підприємств дещо менший від великих (41,5% та 46,7% відповідно).

Важливо відзначити, що на відміну від інших досліджуваних сфер, де протягом 2010-2013 рр. виявлено скорочення абсолютних показників зайнятих в усіх підприємницьких структурах, у ВХП чисельність працюючих у сфері великого бізнесу зросла на 45%.

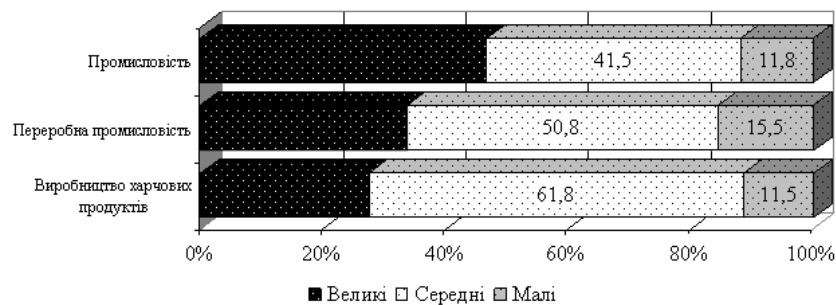

Рис. 3. Структура кількості зайнятих за розмірами підприємств, 2013 р. [4]

Малі підприємства у сфері ВХП виготовляють не більше 6% загального обсягу продукції, тобто, як і у промисловості, чинять найменший вплив на масштаби галузевого виробництва (рис. 4). В усіх досліджуваних сферах діяльності найбільша частка обсягу реалізованої продукції приходить на великі підприємства – 53,3% у ВХП, 61,1% у переробній промисловості та 63,4% по промисловості загалом.

Специфіка сфери ВХП полягає у тому, що на відміну від промисловості та переробної промисловості, де протягом 2010-2013 рр. відбувалось прирощення обсягу продукції у підприємницьких структурах всіх розмірів (в т.ч. для малих прирощення виявилось найбільшим і склало 43%), тут проявилось скорочення обсягу продукції середніх підприємств, малі та великі суттєво збільшили аналізований показник (на 44% та 96%).

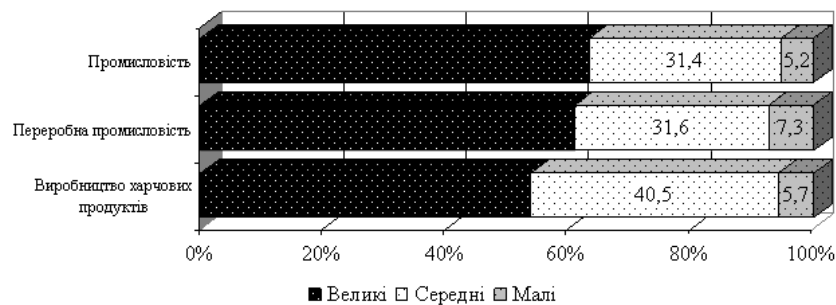

Рис. 4. Структура обсягу реалізованої продукції за розмірами підприємств, 2013 р. [4]

Отже, проведений аналіз розвитку малого підприємництва у сфері ВХП виявив, що протягом 2010-2013 рр. його вагомість зменшувалась на фоні тенденції до укрупнення. Однак варто відзначити, що аналіз за загальними показниками не відбиває глибинного змісту раціональності формування галузі, оскільки фактично відображає самі класифікаційні ознаки підприємницьких структур за їх розмірами.

З метою оцінки раціональності залучення до виробництва малих підприємницьких структур вважаємо, що доцільно скористатись показником виробітку, котрий узагальнено характеризує ефективність використання особистого фактору та, як відомо, опосередковано відображає прогресивність залученого до виробництва речового фактору і технології (табл. 1).

Таблиця 1.
Динаміка показників виробітку підприємств за їх розмірами

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. до 2010 р.
Виробництво харчових продуктів					
Великі, тис.грн./чол.	941,62	1135,70	1093,56	1271,09	1,35
Середні, тис.грн./чол.	357,39	349,42	395,30	413,81	1,16
Малі, тис.грн./чол.	200,19	239,05	271,10	308,79	1,54
Коефіцієнт випередження малих підприємств відносно великих	4,70	4,75	4,03	4,11	0,87
Коефіцієнт випередження малих підприємств відносно середніх	1,79	1,46	1,46	1,34	0,75

Промисловість					
Великі, тис.грн./чол.	531,38	688,13	665,80	683,39	1,29
Середні, тис.грн./чол.	270,94	327,47	370,92	380,74	1,41
Малі, тис.грн./чол.	150,02	180,51	212,19	223,52	1,49
Коефіцієнт випередження малих підприємств відносно великих	3,54	3,81	3,69	3,06	0,86
Коефіцієнт випередження малих підприємств відносно середніх	1,81	1,81	1,75	1,70	0,94
Переробна промисловість					
Великі, тис.грн./чол.	743,20	931,43	889,42	893,36	1,20
Середні, тис.грн./чол.	241,51	273,62	295,73	306,68	1,27
Малі, тис.грн./чол.	152,01	183,31	218,12	230,16	1,51
Коефіцієнт випередження малих підприємств відносно великих	4,88	5,08	4,08	3,88	0,79
Коефіцієнт випередження малих підприємств відносно середніх	1,59	1,49	1,36	1,33	0,84

Протягом аналізованого періоду у всіх досліджуваних виробничих сферах виробіток на малих підприємствах характеризувався відносно нижчими показниками у порівнянні з середніми та малими. Вказані пропорції можна пояснити гіршими характеристиками технологічного укомплектування, адже малий бізнес має менші можливості інноваційно-інвестиційного розвитку.

Варто відзначити все ж, що продуктивність праці на малих підприємствах у сфері ВХП в середньому на 30% вища, ніж у промислових підприємств.

Доповнимо наш аналіз характеристиками фондівддачі (табл. 2). Аналіз вказує, що для сфери ВХП фондівддача прямо пов'язана з розмірами підприємства, у той час як для переробної промисловості ця залежність набуває оберненого характеру з незначним варіюванням показників. Для промисловості загалом найвищий рівень фондівддачі характерний для середніх підприємств, а найнижчий – для великих. Порівнюючи величину фондівддачі малих підприємств сфери ВХП помічасмо, що вони перевищують загальнопромисловий рівень, однак відстають від рівня по переробній промисловості.

Таблиця 2.
Динаміка показників фондівддачі та частки доданої вартості підприємств

	Фондівддача, грн./грн.		Частка доданої вартості у вартості продукції, %	
	2012 р.	2013 р.	2012 р.	2013 р.
Виробництво харчових продуктів				
Великі	5,74	5,42	13,64	25,83
Середні	3,58	3,26	39,82	24,03
Малі	2,95	3,14	20,03	19,73
Промисловість				
Великі	1,66	1,52	26,53	27,44
Середні	2,84	2,68	36,54	31,35
Малі	2,48	2,05	26,30	29,02
Переробна промисловість				
Великі	3,16	2,71	15,44	16,89
Середні	2,85	2,72	33,65	28,24
Малі	3,51	3,56	24,84	27,25

Ще однією важливою характеристикою, котра дозволяє провести коректні порівняння різномасштабних підприємств є питома вага доданої вартості у ціні продукції. Вивчення даної характеристики вказує, що залучення до сфери ВХП малих підприємницьких структур носить низькоефективний характер (19,73%), відстаючи як від середніх (24,03%) та великих (25,83%) підприємств за подібною характеристикою, так і від рівня малих для переробної промисловості (27,25%) та промисловості загалом (29,02).

Висновки і перспективи подальших досліджень.

Проведений аналіз виявив особливості результативності залучення до сфери ВХП малих підприємств на основі порівняння їх показників з параметрами середніх та великих підприємств даного виду діяльності та середньогалузевими характеристиками. Це дозволяє дійти висновку, що на сучасному етапі функціонування сфери продовольчого забезпечення населення продуктами харчування залучення малого підприємництва є не результативним, що вимагає або його докорінного техніко-технологічного оновлення або переорієнтації зусиль на стимулювання середнього бізнесу. Слід враховувати, що результати дослідження носять агрегований характер, тобто для прийняття остаточних рішень існує необхідність деталізації аналізу за запропонованими характеристиками за окремими видами діяльності.

Література.

1. Баліцька В.В., Дерун А.М. Вклад різних за розмірами суб'єктів підприємництва у розвиток національної економіки: оцінка ресурсів, витрат, результатів / В.В. Баліцька, А.М. Дерун // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – №17. – С. 31-36.
2. Бутко М.П., Попело О.В. Методологія оцінки ролі малого підприємництва в інноваційному розвитку регіону / М.П. Бутко, О.В. Попело // Регіональна економіка. – 2012. – №3. – С. 67-74.
3. Гальцова О.Л. Малий бізнес: стан та перспективи розвитку в агропромисловому комплексі / О.Л. Гальцова // Держава та регіони. – 2013. – №2. – С. 243-248.
4. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва 2013: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2014. – 471 с.
5. Мініна О.В., Шадура-Никипорець Н.Т. Методичні особливості розв'язку задач з пошуку оптимального обсягу виробництва монополії / О.В. Мініна, Н.Т. Шадура-Никипорець // Вісник чернігівського державного технологічного університету: зб. – Чернігів: ЧДТУ, 2009. – №38. – С.139-150.
6. Семченко-Ковальчук О.Б. Стан та перспективи розвитку малого і середнього підприємництва: регіональний аспект / О.Б. Семченко-Ковальчук // Вісник чернігівського державного технологічного університету: зб. – 2013. – №2. – С. 196-203.

References.

1. Balitska, V.V. and Derun, A.M. (2013), "Investment of subjects of enterprise different by their scales into development of the national economy: valuation of resources, expenditure, results", *Investitsii: praktyka ta dosvid*, vol. 17, pp. 31-36.
2. Butko, M.P. and Popelo, O.V. (2012), "Methodology assessment of the role of small business in the innovative development of the region", *Rehional'na ekonomika*, vol. 3, pp. 67-74.
3. Galtsova, O.L. (2013), "Small business: state and development prospects in agriculture", *Derzhava ta rehiony*, vol. 2, pp. 243-248.
4. State Statistics Service of Ukraine (2014), "Business entities of large, medium, small and micro 2013" [Statystychnyy zbirnyk], Derzhkomstat, Kyiv, Ukraine.
5. Minina, O.V. and Shadura-Nykyporets, N.T. (2009), "Methodical features of solving the problem of finding the optimal output monopoly", *Visnyk chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu: zb.*, vol. 38, pp. 139-150.

6. Semchenko-Kovalchuk, O.B. (2013), "State and prospects of development of small and medium business: regional aspect", *Visnyk chernihiv's'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu: zb.*, vol. 2, pp. 196-203.

Стаття надійшла до редакції 09.11.2015 р.

ТОВ "ДКС Центр"